

Depopulacja i starzenie się społeczeństw jako przedmiot badań nauk społecznych na przykładzie fińskiej Laponii

KRZYSZTOF KACZMAREK

DR

ORCID: 0000-0001-8519-1667

Politechnika Koszalińska, Wydział Humanistyczny

e-mail: puola1972@gmail.com

Słowa kluczowe: depopulacja, Finlandia, Laponia

Abstrakt

Celem artykułu było przedstawienie procesu wyludniania się fińskiej Laponii na tle całej Finlandii i Unii Europejskiej. Przeanalizowane zostały również możliwe skutki tego procesu. Badania zostały przeprowadzone na podstawie oficjalnych danych statystycznych dotyczących demografii Finlandii oraz prognoz demograficznych opracowanych przez fińskie instytucje naukowe. Wyniki analiz wskazały, że poza nielicznymi obszarami zurbanizowanymi, fińska Laponia w ciągu najbliższych dekad będzie się wyludniać. Depopulacja regionu będzie zagrażać funkcjonowaniu jednostek samorządu terytorialnego w Laponii, gdyż dotychczasowe działania mające na celu poprawienie bilansu demograficznego regionu nie przyniosły zakładanych efektów.

Depopulation and aging of societies as a subject of social science research on the example of Finnish Lapland

Keywords: depopulation, Finland, Lapland

Abstract

The aim of the article was to present the depopulation process of Finnish Lapland against the background of the whole of Finland and the European Union. The possible effects of this process have also been analyzed. The research was based on official statistics on the demographics of Finland and demographic forecasts compiled by Finnish scientific institutions. The results of the analyzes indicated that, apart from a few urbanized areas, Finnish Lapland will be depopulated in the coming decades. The depopulation of the region will endanger the functioning of the local government units in Lapland. At the same time, the activities aimed at increasing the demographic balance have not brought the assumed effects so far.

Wprowadzenie

Zmiany demograficzne i zmniejszanie się liczby mieszkańców Europy są przedmiotem wielu dyskusji politycznych na poziomie regionalnym, krajowym i międzynarodowym. Debaty te są wieloaspektowe i dotyczą tak różnych kwestii, jak system emerytalny, rynek pracy, tożsamość i spójność kulturowa, równouprawnienie płci w życiu społecznym, a także kontekstu gospodarczego, usług publicznych, jakości życia, poziomu wydatków socjalnych, spójności terytorialnej i zrównoważonego rozwoju regionalnego (Gløersen, Drăgulin, Hans, Kaucic, Schuh, Keringer, Celotti, 2016, s. 9).

Depopulacja Europy wynika w szczególności ze starzenia się społeczeństw, które można rozumieć dwojako. Przede wszystkim starzenie się oznacza, że rośnie oczekiwana długość życia, a co za tym idzie wzrost odsetka osób starszych w społeczeństwie, co przekłada się na zmiany w strukturze wiekowej ludności. W przypadku Unii Europejskiej starzeniu się towarzyszą niskie współczynniki dzietności całkowitej i częściowej, niskie wskaźniki urodzeń żywych oraz współczynniki reprodukcji brutto i netto (Musina, Pachocka, 2014, s. 59).

Według Komisji Europejskiej starzenie się społeczeństw Europy i jej depopulacja mogą negatywnie wpłynąć na pozycję Wspólnoty na świecie: zmniejszy się zarówno udział Europejczyków w globalnej populacji, jak i w światowym PKB (Komisja Europejska, 2020).

Na ścisłe związki demografii z polityką społeczną zwrócił uwagę Andrzej Rączaszek (2012, s. 13). Istnienie sieci powiązań między polityką społeczną a innymi politykami powoduje, że demografia determinuje w pewnym stopniu wszystkie aspekty funkcjonowania państwa (Frąckiewicz-Wronka, Marzec, 2021, s. 217–218). Według Romana Szulca (2017, s. 23) sytuacja geopolityczna jest ściśle związana z demografią. Badacz ten podkreśla, że niedopasowanie liczby ludności do potencjału danego państwa lub regionu może powodować zmiany jego sytuacji politycznej. Tego typu przekształcenia mogą być powodowane również przeobrażaniem struktury demograficznej, np. na skutek migracji, zmieniając strukturę etniczną, wyznaniową czy rasową. Szulca (2017, s. 28) podkreśla również, że demografia jest jednym z najważniejszych czynników sprawczych zmian globalnego układu sił.

Jakościowe i ilościowe zmiany globalnej struktury demograficznej mają dla Europy istotne znaczenie w kontekście badań i prognoz naukowych przewidujących, że jeszcze w XXI wieku może zmniejszyć się jej znaczenie na arenie międzynarodowej (Woźniak, 2020).

W celu zobrazowania wyzwań demograficznych, przed którymi stoi dane państwo, niezbędne będzie zastosowanie metod: ilościowej, jakościowej i porównawczej. Jednak szczegółową metodologię badania problematyki demograficznej i wynikających z niej wyzwań politycznych należy dobrać dla każdego regionu lub państwa indywidualnie, biorąc pod uwagę takie czynniki jak zróżnicowanie wewnętrzne, sytuację gospodarczą, stopień cyfryzacji i położenie geopolityczne.

Głównym celem artykułu jest próba przedstawienia procesów depopulacyjnych w Laponii oraz próba syntetycznego ujęcia problematyki społecznych i gospodarczych konsekwencji tych procesów. W przypadku tego regionu, ze względu na duże wewnętrzne zróżnicowanie demograficzne, wynikające między innymi z położenia geograficznego, niezbędne będzie porównanie poszczególnych gmin. Wyniki analiz będą mogły stanowić wprowadzenie do dalszych badań nad korelacją struktury demograficznej społeczeństwa i zjawisk w nim zachodzących.

Gęstość zaludnienia Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem Finlandii

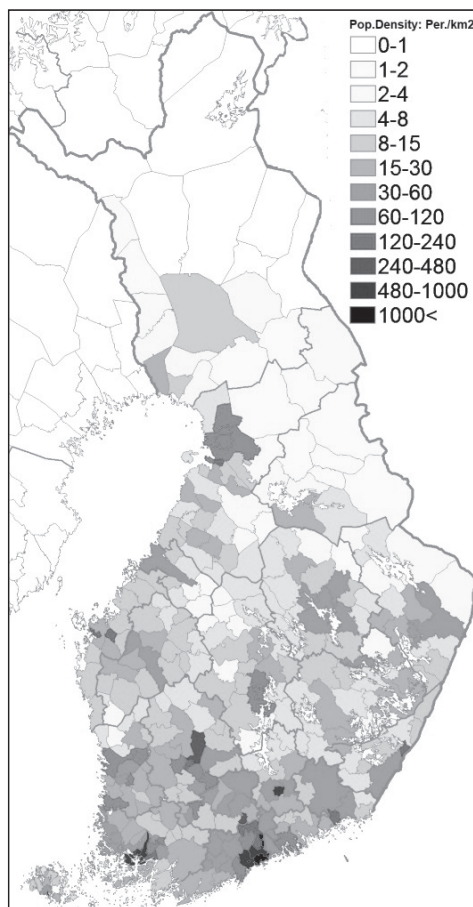
Jednym ze wskaźników pozwalających zobrazować sytuację demograficzną w Unii Europejskiej jest przedstawienie gęstości zaludnienia. Urząd Statystyczny Unii Europejskiej – Eurostat podaje, że według stanu na 1.01.2021 państwa członkowskie Unii Europejskiej mają łączną powierzchnię 4 422 773 km² i 447 319 916 mieszkańców (Eurostat, 2021a). Daje to gęstość zaludnienia około 115 osób/km², jest to jednak wartość uśredniona. Większe wyobrażenie o rozkładzie ludności w Unii Europejskiej może dać przedstawienie gęstości zaludnienia w poszczególnych państwach członkowskich.

Tabela 1. Gęstość zaludnienia w państwach Unii Europejskiej w 2019 roku

Państwo	Gęstość zaludnienia (osób/km ²)
Malta	1 595,1
Holandia	507,3
Belgia	377,3
Luksemburg	239,8
Niemcy	235,2
Włochy	201,5
Dania	138,5
Czechy	138,2
Polska	123,6
Portugalia	113,0
Słowacja	112,0
Austria	107,6
Węgry	107,1
Francja	106,1
Słowenia	103,7
Cypr	95,7
Hiszpania	93,8
Rumunia	82,7
Grecja	82,4
Chorwacja	72,8
Irlandia	71,9
Bułgaria	63,4
Litwa	44,6
Estonia	30,5
Łotwa	30,2
Szwecja	25,2
Finlandia	18,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Eurostat (2021b).

Wśród państw Unii Europejskiej Finlandia ma najmniejszą gęstość zaludnienia. Z pewnością wynika to z położenia geograficznego, a co za tym idzie, trudnych warunków klimatycznych. Z kolei Malta jest przykładem kraju o skrajnie gęstym zaludnieniu. Należy jednak pamiętać, że są to wartości uśrednione, co w przypadku takich państw, jak Belgia, Holandia, Luksemburg czy Malta, nie ma dużego znaczenia. Natomiast, biorąc pod uwagę Finlandię, jest to istotne ze względu na duże zróżnicowanie wewnętrzne tego państwa.

Rysunek 1. Rozkład gęstości zaludnienia w Finlandii

Źródło: 85.Population density (administrative boundaries) map of Finland. Подробная карта плотности населения Финляндии.

Rozkład gęstości zaludnienia w państwach Unii Europejskiej jest pochodną nie tylko warunków klimatycznych, ale wcześniejszych migracji powodowanych przez przemiany społeczno-ekonomiczne, które miały miejsce zarówno w starożytności, w czasach rewolucji przemysłowej, jak i współcześnie. Przyczyny tych migracji były różne, ale najczęstsza to chęć poprawy jakości życia. Można zaobserwować, że największa gęstość zaludnienia pokrywa się ze złożami surowców

naturalnych i miejscami, w których krzyżowały się dawne szlaki handlowe. Na podstawie tych danych można wnioskować, w jakim czasie doszło do tych migracji. Analizując gęstość zaludnienia w Europie można zauważyć, że najbardziej zaludnionymi terenami są te, na których w okresie rewolucji przemysłowej w XVIII i XIX wieku osiedlało się dużo osób. Działo się tak, ponieważ nowo powstające fabryki potrzebowały źródła energii, której dostarczał węgiel. Nowe miasta powstawały właśnie tam, gdzie występowały złoża tego surowca (Kirk, 1946, s. 241–258). Struktura ta, ugruntowawszy się w XIX wieku, przetrwała do dziś. Współcześnie skupiska te zaczynają ulegać rozproszeniu, a zjawisko to z pewnością ulegnie przyspieszeniu po wyczerpaniu się nieodnawialnych źródeł energii. Nie tylko Unia Europejska, ale także społeczność międzynarodowa zmuszone są szukać nowych źródeł energii, od których nasza cywilizacja jest uzależniona bardziej niż kiedykolwiek. Część przemysłu będzie musiała przenieść się w rejony charakteryzujące się łatwiejszym dostępem do odnawialnych źródeł energii, np. wiatru, słońca, wody. Można postawić hipotezę, że w związku z tym, przeniosą się tam najpierw wykwalifikowane kadry, później osoby zapewniające działanie infrastruktury. Oczywiście na mapie gęstości zaludnienia pozostaną ślady sytuacji dzisiejszej, tak jak teraz widać ślady dawnych. Takim przykładem jest większe od najbliższego otoczenia zagęszczenie ludności na obrzeżach Zatoki Fińskiej. To pozostałość po ośrodkach handlowych, powstałych zarówno w czasach wikingów, jak i w XVI i XVII wieku. Inne śladowe zagęszczenia ludności w Europie pokrywają się częściowo z rzymskim limesem (Cieślak, 1983, s. 19–20, 52, 63).

Współczynnik obciążenia demograficznego w Unii Europejskiej w XXI wieku

Jednym z najistotniejszych parametrów w przypadku analizy starzenia się społeczeństwa jest współczynnik obciążenia demograficznego, który jest określony „jako stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym” (Główny Urząd Statystyczny). Natomiast Eurostat wiek osób będących w okresie produkcyjnym sytuuje w przedziale 15–64 lata (Eurostat, 2020a). Dla celów niniejszego artykułu niezbędne jest również zdefiniowanie współczynnika obciążenia emerytalnego jako stosunku liczby osób pobierających emeryturę do liczby osób pracujących. W przypadku całej Unii Europejskiej w 2019 roku średni współczynnik obciążenia demograficznego miał wartość 54,9%, co wskazuje, że na jedną osobę w wieku przedprodukcyjnym lub poprodukcyjnym przypadały w przybliżeniu dwie osoby w wieku produkcyjnym. Najniższą wartość współczynnika obciążenia wiekiem wśród państw członkowskich w 2019 roku odnotowano w Luksemburgu (43,8%), a najwyższą we Francji (61,5%). W Unii Europejskiej ogólną tendencję wzrostową można zaobserwować zarówno w przypadku współczynnika obciążenia emerytalnego, jak i całkowitego współczynnika obciążenia demograficznego. W latach 2009–2019 współczynnik obciążenia emerytalnego wzrósł o 5,4 pkt procentowego (z 26,0% w 2009 r. do 31,4% w 2019 r.). Natomiast współczynnik obciążenia demograficznego ogółem wzrósł w tym samym okresie o 5,9 pkt procentowych (z 49,0% w 2009 r. do 54,9% w 2019 r.) (Eurostat, 2020a).

Obecnie Europejczycy żyją dłużej niż kiedykolwiek wcześniej, a struktura wiekowa społeczeństwa szybko się zmienia. Starzenie się społeczeństwa oznacza, że odsetek osób w wieku produkcyjnym w UE maleje, podczas gdy liczba osób starszych rośnie – wzorzec ten będzie się utrzymywał w następnych kilku dekadach dopóki powojenne pokolenie wyżu demograficznego będzie żyć na

emeryturze. Większy stosunek liczby osób w wieku poprodukcyjnym do liczby osób pracujących może mieć poważne konsekwencje nie tylko dla osób fizycznych, ale także dla rządów, przedsiębiorstw i społeczeństwa obywatelskiego, wpływając między innymi na systemy opieki zdrowotnej i społecznej, rynku pracy, finanse publiczne i uprawnienia emerytalne (Eurostat, 2020b).

Według danych Eurostatu Finowie są społeczeństwem, w którym procesy starzenia się i depopulacja zachodzą najszybciej w całej Unii Europejskiej (Eurostat, 2020a). Stawia to przed władzami Finlandii szczególne wyzwania. Wielu badaczy tej problematyki, między innymi Hannu Piekola (2004), zauważa, że zjawiska związane ze starzeniem się populacji zaczęły zachodzić w Finlandii kilkanaście lat wcześniej niż w pozostałych państwach Europy. Zmiana struktury wiekowej w tym kraju różni się na poziomie regionów i gmin, a ze względu na trudne warunki przyrodnicze i niewielką ilość obszarów zurbanizowanych, zjawisko to ma szczególny przebieg w Laponii (Grunfelder, Norlén, Mikkola, Rispling, Teräs, Wang, 2017, s. 1).

Demografia Laponii

Ze względu na to, że północne tereny Finlandii i Szwecji są najmniej zaludnionymi regionami Unii Europejskiej, stanowią istotny element europejskiej polityki spójności, co zostało zapisane w protokole 6 Traktatu o przystąpieniu Szwecji, Finlandii i Austrii do Unii Europejskiej (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 1994) i potwierdzone w artykule 174 wersji skonsolidowanej Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej zmienionego Traktatem lizbońskim, który brzmi:

W celu wspierania harmonijnego rozwoju całej Unii rozwija ona i prowadzi działania służące wzmocnieniu jej spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej. W szczególności Unia zmierza do zmniejszenia dysproporcji w poziomach rozwoju różnych regionów oraz zacofania regionów najmniej uprzywilejowanych. Wśród regionów, o których mowa, szczególną uwagę poświęca się obszarom wiejskim, obszarom podlegającym przemianom przemysłowym i regionom, które cierpią na skutek poważnych i trwałych niekorzystnych warunków przyrodniczych lub demograficznych, takim jak najbardziej na północ wysunięte regiony o bardzo niskiej gęstości zaludnienia oraz regiony wspiarskie, transgraniczne i górskie (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 2008a).

Prawodawstwo wspólnotowe jako rejony o szczególnie niskim zaludnieniu określa te, na których gęstość zaludnienia nie przekracza 8 osób/km² (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 1994). Szczególne traktowanie terenów o małej liczbie mieszkańców jest niezbędne w celu umożliwienia lokalnym jednostkom administracji samorządowej normalnego funkcjonowania. W przypadku Laponii mała liczba mieszkańców jest przyczyną skrajnie niskich dochodów własnych gmin. W takim przypadku jedynie zewnętrzne źródła finansowania mogą zapewnić jednostkom samorządów terytorialnych wywiązywanie się z działalności określonej przez prawo krajowe.

Fińska Laponia, będąca najmniej zaludnionym regionem Unii Europejskiej, ulega ciągłemu wyludnianiu. Przepuszcza to jest to wynik bardzo trudnych warunków klimatycznych, zmian strukturalnych i odpływu ludności oraz niechęci emigrantów do osiedlania się na tych terenach. Należy jednak zwrócić uwagę, że około 35% populacji Laponii zamieszkuje region Rovaniemmi. Drugim pod względem liczby mieszkańców jest region Kemi-Tornio, gdzie mieszka 23%

populacji całej Laponii. Wynika z tego, że około 125 000 osób zamieszkuje południowo-zachodnią część Laponii. Zatem w pozostałych regionach o łącznej powierzchni 82 000 km² żyje około 60 000 osób, a gęstość ich zaludnienia to 0,7 osoby/km² (Sotkanet.fi, 2020).

Pod względem powierzchni największe obszary Laponii są zamieszkałe przez ludzi zajmujących się rolnictwem i leśnictwem, gdyż mimo bardzo trudnych warunków klimatycznych i krótkiego okresu wegetacji, rolnictwo funkcjonuje w niemal każdej części Laponii. Skoncentrowane jest wprawdzie w południowej części i oparte głównie na hodowli zwierząt, można jednak spotkać małe kawałki ziemi uprawnej nawet na jej północnych krańcach. Z tej przyczyny nawet struktura pożywienia mieszkańców Laponii jest odmienna niż w pozostałych częściach zarówno Finlandii, jak i Europy, co jest zauważalne nawet w prawodawstwie Unii Europejskiej. Podstawowym źródłem białka są renifery – to jedyne zwierzęta, w których mięsie jest wystarczająca ilość witaminy C, aby człowiek żywiący się nim nie musiał szukać jej dodatkowych źródeł w innych produktach spożywczych (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 2008b, s. 22–26). Szczególna pozycja północnych terenów Unii Europejskiej została uwzględniona już w Traktacie Akcesyjnym Finlandii, Szwecji i Austrii, a następnie potwierdzona w Traktacie z Lizbony (Traktat, 2007).

Na skutek ujemnego przyrostu naturalnego i emigracji ludzi młodych, przed wieloma gminami fińskiej Laponii stoi widmo niemal zupełnego wyludnienia już przed 2040 rokiem (Grunfelder i in., 2017, s. 7–8).

Skutki depopulacji Laponii

Laponia jest najbardziej na północ wysuniętym regionem Finlandii i Unii Europejskiej, a w jej skład wchodzi 21 gmin, spośród których 4 są gminami miejskimi, to: Kemi, Kemijärvi, Rovaniemi i Tornio.

Rysunek 2. Podział administracyjny Laponii

Źródło: Virttu.fi (2012).

Populacja Finlandii rośnie, mimo przewagi liczby zgonów nad liczbą urodzeń. Istnieją prognozy wskazujące na to, że liczba ludności tego państwa może przekroczyć 6 milionów w latach 40. XXI wieku. Wynika to przede wszystkim z faktu, że ze względu na swój system opieki społecznej i jakość edukacji, Finlandia jest obecnie atrakcyjna dla imigrantów. Niemniej w przypadku Laponii bilans migracyjny jest ujemny, a populacja starzeje się szybciej niż w pozostałych częściach Finlandii; wielu młodych ludzi przenosi się z Laponii do większych ośrodków miejskich, najczęściej wybierając Oulu, Jyväskylä i Helsinki. W związku z tym część szkół i instytucji użyteczności publicznej jest likwidowanych lub redukuje liczbę zatrudnionych. Zmniejszają się również dochody własne gmin, co z kolei przyczynia się do spadku jakości usług. Migracja z Laponii na południe powoduje zatem wiele problemów dla całego regionu (Aston).

Jak podaje portal Yle.fi, według prognozy przygotowanej przez Statistics Finland, do 2040 roku populacja Laponii zmniejszy się o około 9% (w stosunku do roku 2019). Zmiany demograficzne będą jednak zróżnicowane w poszczególnych gminach. Zgodnie z prognozą tylko w gminach Rovaniemi i Inari może nastąpić wzrost liczby mieszkańców (Yle, 2019). Według działaczy samorządowych, w przypadku obu gmin, najistotniejsze jest to, że dochody ich mieszkańców nie pochodzą w większości od jednego, dużego pracodawcy i nie zależą od jednej branży. Dzięki rozwojowi turystyki i małych, lokalnych przedsiębiorstw, władze tych regionów liczą na zwiększenie liczby mieszkańców spowodowanej migracją, podobnie jak we wszystkich gminach Laponii, również w Inari i Rovaniemi liczba zgonów przewyższa liczbę urodzeń (Yle, 2019).

Przewiduje się, że poza Inari i Rovaniemi, liczba mieszkańców wszystkich pozostałych gmin Laponii będzie się zmniejszała. W ujęciu względnym, w największym stopniu populacja zmniejszy się w gminach Posio i Salla, gdzie przewiduje się utratę prawie jednej trzeciej ludności do 2040 roku. Podobnie jak w przypadku wielu innych gmin, depopulacja Posio i Salla wynika ze zbyt małej liczby urodzeń i ujemnego salda migracyjnego (Yle, 2019). W swoich wypowiedziach samorządowcy gmin Laponii podkreślają, że usługi publiczne funkcjonują obecnie na ich obszarach z coraz większym trudem, a dalsze zmniejszanie liczby mieszkańców może spowodować załamanie opieki społecznej i zdrowotnej, edukacji a nawet sklepów i stacji paliw (Yle, 2019).

Podsumowanie

Wydaje się, że jedynym sposobem na zahamowanie zmniejszania się liczby mieszkańców Laponii jest powstawanie nowych, atrakcyjnych miejsc pracy, co może „sprowokować” napływ ludności z zewnątrz. Jednak żadna, z małych pod względem ludnościowym, gmin nie jest w stanie podjąć samodzielnie skutecznych działań. Proces depopulacji Laponii będzie postępował w ciągu najbliższych dekad, powodując osłabienie potencjału gospodarczego i społecznego regionu.

Problem wyludniania się większości obszarów Laponii, pomimo wielu wysiłków władz Finlandii, nie został skutecznie rozwiązany. W regionie tym zostało już zrealizowanych wiele projektów zarówno krajowych, jak i unijnych, mających na celu stworzenie nowych miejsc pracy poprzez rozwój działalności turystycznej ukierunkowanej na klientów ceniących sobie bliski kontakt z naturą. Ich głównym celem było stworzenie infrastruktury turystycznej, przy jednoczesnym promowaniu zrównoważonego korzystania z surowców naturalnych (Vaellus ja retkeily, 2010).

Założenia tych projektów wydają się być jak najbardziej słuszne. Niekontrolowane eksploataowanie natury może przynieść duże korzyści finansowe, ale w dłuższej perspektywie doprowadzi do degradacji środowiska naturalnego, a co za tym idzie, znacznego zubożenia mieszkańców, kiedy surowce te wyczerpią się. Konsekwencją ostateczną stałoby się zupełne wyludnienie tego obszaru.

W Laponii, pomimo realizacji wielu koncepcji mających na celu zahamowanie wyludniania się regionu, proces ten nadal trwa. Jednocześnie zwraca się uwagę, że władze Finlandii nie znalazły skutecznego sposobu na zachęcenie młodych ludzi do osiedlania się na niemal bezludnych obszarach Laponii. Na podstawie danych liczbowych uzasadniona jest obawa, że jeżeli tendencje demograficzne nie zmienią się, istnienie części gmin w Laponii będzie zagrożone nie tylko ze względu na ich deficyty budżetowe. Najistotniejszym problemem może stać się niedostatek wykwalifikowanych pracowników we wszystkich branżach takich jak edukacja, transport czy opieka zdrowotna. Brak dostępu do podstawowych artykułów i usług może przyspieszyć tempo depopulacji tego regionu.

Bibliografia

85. Population density (administrative boundaries) map of Finland. Подробная карта плотности населения Финляндии. Pobrane z: https://popdensitymap.ucoz.ru/news/85_population_density_administrative_boundaries_map_of_finland/2015-03-30-101 (1.05.2021).
- Aston, D. *Lapin Väestö*. Pobrane z: [Lapin Väestö \(peda.net\)](https://peda.net) (2.05.2021).
- Cieślak, T. (1983). *Historia Finlandii*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2008a) nr 2008/C 115/01 z dnia 9 maja 2008 r. Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.
- Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2008b) C 019 z dnia 2 lutego 2008. Informacje i zawiadomienia.
- Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej nr C 241 z dnia 29 sierpnia 1994 r. Dokumenty dotyczące przystąpienia Republiki Austrii, Królestwa Szwecji, Republiki Finlandii i Królestwa Norwegii do Unii Europejskiej, protokół 6.
- Eurostat (2020a). *Population structure and ageing*. Pobrane z: [Population structure and ageing – Statistics Explained \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat) (30.04.2021).
- Eurostat (2020b). *Ageing Europe – statistics on population developments*. Pobrane z: [Ageing Europe – statistics on population developments – Statistics Explained \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat) (30.04.2021).
- Eurostat (2021a). *Demographic indicator: Population on 1 January – total*. Pobrane z: [Statistics |Eurostat \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat) (28.04.2021).
- Eurostat (2021b). *Population density*. [Statistics | Eurostat \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat) (29.04.2021).
- Frączkiewicz-Wronka, A., Marzec, I. (2012). Rozwój zatrudnialności pracowników w organizacjach publicznych. W: A. Stabryła, K. Woźniak (red.), *Determinanty potencjału rozwojowego organizacji* (s. 215–227). Kraków: Mfiles.
- Gløersen, E., Drägulin, M., Hans, S., Kaucic, J., Schuh, B., Keringer, F., Celotti, P. (2016). *The impact of demographic change on European regions*. Unia Europejska. Pobrane z: [Impact_demographic_change_european_regions.pdf \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat) (28.04.2021).
- Główny Urząd Statystyczny. *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej*. Pobrane z: [Główny Urząd Statystyczny / Maintainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej](https://gus.gov.pl) (30.04.2021).
- Grunfelder, J., Norlén, G., Mikkola, N., Rispling, L., Teräs, J., Wang, S. (2017). *State of the Lapland Region*. Stockholm: Nordregio. Pobrane z: [state-of-the-lapland-regionfinal-version.pdf \(lapinluotsi.fi\)](https://nordregio.se) (2.05.2021).
- Kirk, D. (1946). *Europe's Population in the Interwar Years*. New York: Liga Narodów.
- Komisja Europejska (2020). *Skutki zmian demograficznych w Europie*. Pobrane z: [Skutki zmian demograficznych w Europie | Komisja Europejska \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat) (28.04.2021).

- Musina, J., Pachocka, M. (2014). Demographic Changes in Europe in the 21st Century: Will Poland Become an Immigration State? W: E. Latoszek, A. Klos, M. Krzemiński, A. Stępnia (red.), *10 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej – ocena i perspektywy* (s. 59–77). Pobrane z: wst<0119>p.indd (ceon.pl) (28.04.2021).
- Piekkola, H. (2004). *Active ageing policies in Finland*. Pobrane z: EconStor: Active ageing policies in Finland (2.05.2021).
- Rączaszek A. (2012). Analiza porównawcza elementów struktury demograficznej ludności w wybranych krajach Unii Europejskiej – wyzwanie dla polityki społecznej. *Studia Ekonomiczne / Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*, 98, 13–22.
- Sotkanet.fi (2020). Population at year end. *Statistical information on welfare and health in Finland*. Results table – Sotkanet.fi Statistics and Indicator Bank (2.05.2021).
- Szul, R. (2017). „Szoki demograficzne” jako determinant ewolucji sytuacji geopolitycznej – próba ujęcia teoretycznego. *Przegląd Geopolityczny*, 19, 22–35.
- Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską podpisany w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. Dz.U. C 306 z 17.12.2007.
- Vaellus ja retkeily (2010). *Kilpisjärvi 2020*. Pobrane z: Kilpisjärvi 2020 | Keskustelu | Vaellus ja retkeily (3.05.2021).
- Virtu.fi (2012). *Lapin kuntakartta*. Pobrane z: Lapin kuntakartta — Sosiaalikallega (2.05.2021).
- Woźniak, A. (2020). *Nowe prognozy demograficzne dla świata*. Pobrane z: Nowe prognozy demograficzne dla świata (general-investments.pl) (28.04.2021).
- Yle (2019). *Uusin väestöennuste: Väikikato kiihtyy monissa Lapin kunnissa – Posion ja Sallan asukasluvusta lähtee melkein kolmannes 20 vuodessa*. Pobrane z: Uusin väestöennuste: Väikikato kiihtyy monissa Lapin kunnissa – Posion ja Sallan asukasluvusta lähtee melkein kolmannes 20 vuodessa | Yle Uutiset | yle.fi (2.05.2021).

Cytowanie

Kaczmarek, K. (2021). Depopulacja i starzenie się społeczeństw jako przedmiot badań nauk społecznych na przykładzie fińskiej Laponii. *Acta Politica Polonica*, 2 (52), 17–26. DOI: 10.18276/ap.2021.52-02.